

Košē: *Imala je male nokte.*
Istražitelj: *To je sve?*
Košē: *Kao raspolučena zrna graška.*
Istražitelj: *Male nokte.*
Košē: *S velikim zanokticama. Imala je polunokte.*
Istražitelj: *Male polunokte?*
Košē: *I debele obrve.*
Istražitelj: *Pa?*
Košē: *I nauļjene oči.*
Istražitelj: *Kako nauļjene?*
Košē: *Skliske. Kolutale su brzo, lijevo-desno i gledale me. Stalno su me gledale.*
Istražitelj: *Imate li još štogod za izjaviti?*
Košē: *Imala je veliku pičku.*
Istražitelj: *Napišite sve to.*

Imala je veliku pičku. Kročila je na terasu mog prijatelja Rudolpha P., inače slikara. Tog dana Rudolph me je nazvao:

Dolazi Jacqueline Heissmeyer. Svrati večeras.

Gospodine istražitelju, ne znam za koga ovo pišem. Ako pišem za vas, nema potrebe objašnjavati tko je Jacqueline Heissmeyer. Ako pišem u svoju obranu, također nema potrebe objašnjavati tko je Jacqueline Heissmeyer. Ako kanite objaviti ili javno čitati ovo što pišem, onda moram paziti na stil. Onda je to posve druga priča.

Onda će ovo potrajati.

Jacqueline Heissmeyer vlasnica je pariške galerije *L'Étoile du matin*. "L'Étoile du matin" znači jutarnja zvijezda. "Jutarnja zvijezda" moglo bi se prevesti i s Morgenstern. Jacqueline Heissmeyer imala je slabost prema određenim prezimenima.

Moj prijatelj Rudolph P. upoznao je Jacqueline Heissmeyer kasnih šezdesetih, kad je dobio jugoslavenski pasoš i vlakom otputovao u Pariz. Prvo ju je pojebao onda mu je ona objesila dvije slike u galeriju "L'Étoile du matin" iliti Jutarnja zvijezda iliti Zvijezda Danica, iliti Morgenstern, u rue Vicille du Temple (firatč-židovskoj četvrti u IV. pariškom arondismentu). Ovo je kupio čuveni odvjetnik Eduard Rheims. Slike je komplicirana priča. Rekli ste da se držim činjenica, ali činjenica ima mnogo. Bojim se da ih nećete moći povezati. Da vam nacrtam ovu priču?

Koš: *Gospodine istražitelju, da vam nacrtam ovu priču?*

Terasa mog prijatelja Rudolpha P. gleda na luku i na tri mala otoka obrasla egzotičnim biljem koje su moreplovci u prošlom stoljeću donosili čak iz Kine. Na njima postoje dva stabla papira, ali venu. Ima nekoli-ko stabala gingko bilobe ali ne rastu jer ih zaklanja golemi hrast koji stalno raste, stoljećima, i okolnom drveću isisava energiju. No, to spada u drugu priču. Idemo dalje.

Ipod terase šetaju turisti niže klase i ližu sladoled jer ispod terase je riva. Na rivi Albanci imaju sjaset slastičarnica i trebali bi se smiješiti, ali Albanci se inače ne smiješe često (kao Amerikanci), a tog ljeta bili su posebno smrknuti jer su im srpska vojska i policija sjebali rodbinu na Kosovu. I ovo je druga priča, ali samq naizgled.

Kad si išao s Kosova? upitao sam M. K.-a koji je izgledao sasvim O. K.

M. K.: *Nisam išao, deportiran sam 31. marta iz jedne kuće u Prištini u kojoj sam se skrivao, jer sam već ranije morao napustiti svoj stan. Tog 31. marta oko tri sata posljedodne srpske policijske snage počele su istjerivati ljude iz svih kuća u dijelu grada u kojem sam se ja krijo. Srpska policija nije bila maskirana, bila je u policijskim uniformama. Svi policajci bili su većoma dobro naoružani i počeli su goniti ljude iz kuća. Ulazili su u kuće i stanove i naređivali ljudima da ih napuste. Vodili su nas kroz cijeli grad koji je ličio na grad duhova. U početku nismo znali kuda nas vode, a onda smo shvatili da nas vode na željeznički kolodvor i meni je postalo jasno da je taj čovjek naumio deportirati cijeli jedan grad i cijeli jedan narod. To su bile scene s kojima sam do tada samo čitao i koje sam vidio u nekim filmovima, kao što je "Schindlerova lista". Nisam mogao ni sanjati da ću i ja tog jednog dana doživjeti, da ću i sam biti žrtva tog jednog dana doživjeti. Dakle, tog dana, 31. marta, deportiran sam s cijelim susjedstvom. Tu je bilo između tri i četiri tisuće ljudi. Kada smo stigli na kolodvor, dršćalo 30.000 osoba. Pitao sam ih što čekaju. Rekli su da čekaju vlak koji će ih odvesti*

~~do granice. Čekao sam i ja i jedva ušao u ulak koji je stigao u jedan sat poštoje pomoći. Tako sam sa svojim sugrađanima deportiran u Makedoniju. Iz ove moje priča.~~

Jacqueline Heissmeyer još nije bila stigla. Sva-kih deset minuta javljala se iz automobila mobitelom da nam kaže gdje se trenutno nalazi. M. K. je pričao svoju priču (vidi gore). Jacqueline Heissmeyer dolazila je na Jadran da se osunča i da eventualno pokupi neku Rudolphovu sliku. Pomislio sam, možda joj se dopadne i koja moja. Kod nas je bila teška situacija. Velika besparica. A Rudolph i ja, obojica raseljena lica. Njegova žena pisala je i često je plakala. Mi smo se pravili da smo zaboravili plakati.

Istražitelji: *Nemojte zalaziti u detalje.*
Koše: *Detalje ćemo kasnije precrtati.*

Jeli smo smokve. Pili smo crno vino. Noć je bila topla i zvezdana. Prvo je ušao njen trbuh pa ona. Na terdgenotogiji imaju fascikl na kojem je piše "Želudac". U njemu je mnogo imenovanih želučaca bez tijela. Ona je želudac-trbuh s imenom Jacqueline Heissmeyer. Želudac se može zvati i burag. U školi su nas učili da burag ima sedam ~~pragrađa~~ pa hrana kroz njih putuje i usput se melje. Burage imaju ~~krave~~ a one žvaču sporo. Krave imaju i velike oči. Kravije oči. Kao

Jacqueline Heissmeyer. Krave svoju hranu mahaju a svojim očima gledaju strašno, kao Jacqueline, strašno. Kad se burag izvadi i očisti dobiju se tripice. Tripice se mogu jesti pohane, s tartar sosom a mogu i na gulaš, s krumpirima ili bez njih ali svakako žlicom.

Ona je hodajući trbuh.

Kao stari znanci, jebači, moj prijatelj Rudolph P. i ja bacili smo se u naručje Jacqueline Heissmeyer. Naravno, Rudolph je bio glavni. On je prokrio put nađoj inozemnoj tržišnoj vrijednosti. On je prvi upoznao Jacqueline Heissmeyer. To nikada nisam zaboravio. Obojici nam je prodavala slike, u galeriji "L'Étoile du matin" u IV. pariškom arrondissementu, kad smo bili mladi, kad su nam zubi bili zdravi. Te jeseni kad sam je jebao, Jacqueline Heissmeyer stalno je govorila: *Čuvajte zube, čuvajte zube.*

Iza Jacqueline Heissmeyer propinjao se njen mali mršavi muž. Bio je star.

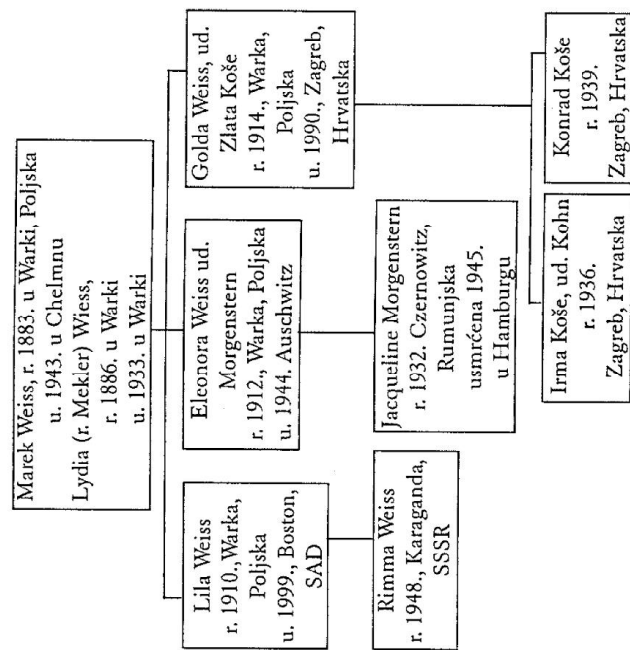
Gospodin Eduard Rheims, čuveni odujetnik, rekao je Rudolph.

Gospodin Rheims koji je kupio tvoje slike iz galerije "L'Étoile du matin"? upitao sam.

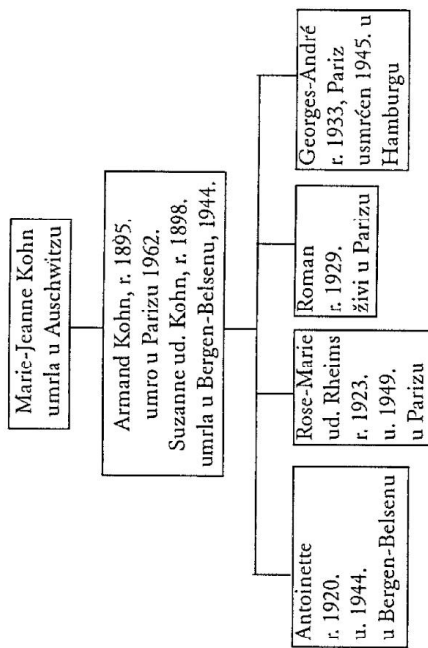
Da, taj, rekao je Eduard Rheims. Nije se nasmiješio. Mogao se nasmiješiti, pomislio sam.

Iza čuvenog pariškog odvjetnika Eduarda Reimisa, skvrčenog, mršavog i starog, cupkala je sedamnaestogodišnja Rose-Marie, kćerka Rheims-Heissmeyer. Imala je sto kila. Imala je kratku plavu kosu koja je pri korišćenju bila kao zift crna, znači imala je crnu kosu. Imala je debele crne obrve. Imala je ogroman trbuh, imala je kravije oči. Imala je majicu s velikim izrezom pa su joj sise ispale i drhturile kao pihuje. Imala je bijelu put, prljavu bijelu put jer sam na njenim mlhovim sisama ugledao pet bubuljica, brojao

OBITELJ WEISS-KOŠE

OBITELJ KOHN

Koše: *Je l' vam sada jasno?*
Istražitelj: *Ništa mi nije jasno.*

Kad je u Zagrebu 1990. umrla moja majka Zlata Koše morao sam je pokopati. Zapravo, u Hrvatsku sam došao da bih pokopao svoju majku Zlatu Koše, inače možda ne bih. Dugo sam već živio izvan Hrvatske, što u Južnoj Americi, što u zapadnoj Europi. Ja sam stikar.

Moja sestra Irma tada je izjavila: *Zlata je tražila da je pokopamo na Židovskom groblju.*

Otkud sad to? Mi nemamo veze sa Židovima, re- kao sam.

Imamo, tvrdila je moja sestra Irma, udana Kohn. Pogledaj ovo.

Cijele noći kopao sam po tajnom životu svoje majke Zlate Koše, uredno složenom u kartonski kofer veličine 50 x 35 centimetara koji mi se tada učinio jako malim za jedan život, manji od mrvačkog lije- sa. Kofer je bio presvučen paprom na sitne žute i smeđe kvadrate. U njemu su, u tom kovčeziću, između ostalog — neću uvijek sve nabrajati, a mogao bih, bila crnom uzicom povezana pisma koja je Zlata Koše moj otac, Albert Koše, slao iz emigracije, prvo iz Pariza, potom iz Brazila i to naravno na neku lije- vu adresu. U Brazilu sam oca zapravo tek upoznao. Nismo se naročito zbližili. Ta pisma bila su začuđu- juće nježna. Tome se nisam nadao, takvoj dugogo- dišnjoj neiscrpnj nježnosti, možda i ljubavi čak. U kutiji su bila i obiteljska stabla koja sam vam, gospo- dine istražitelju, po sjećanju nacrtao. Volim crtati. Sve bih vam ovo najradije nacrtao. Gospodine istražitelju:

Košć: *Jeste li gledali američki film 'Aplauz'. Snimljen je 1929.*

Istražitelj: *Gledao sam sovjetski film 'Arsenal'. I on je snimljen 1929.*

Vremena su doista bila gadna. U Rumunjskoj, antisemitizam je već dahtao Židovima za vratom. Godine 1932. rodila se moja sestrična. U Rumunjskoj, u glavnom gradu Bukovičke oblasti, u Czernowitzu, došla je na svijet moja sestrična Jacqueline i bila je plavooka i plavokosa, a ne kao što sam ja, ovako crn. Kasnije se pokazalo da je u Czernowitzu živjelo još takvih plavokosih, plavookih Židova i da s ovom pričom imaju samo daleke, mimodopske veze.

Iste godine 1932: kad se u Czernowitzu, tada u Rumunjskoj, rodila Jacqueline Morgenstern, u neposrednom susjedstvu, na trgu Mehplatz (tra kojemu se nekada trgovalo brašnom); kasnije (u vrijeme novouspostavljene rumunjske vlasti koja će ubrzo potom pasti) preimenovanom u Piata Dacia, u staroj trokatnici s brojem 5, rodio se Aaron Appelfeld.

Jacqueline Morgenstern i Aaron Appelfeld nikada se nisu upoznali, odnosno nisu se sjećali da su se upoznali, jer obitelj Morgenstern godine 1933. napustila je Czernowitz i otišla u Pariz, jer u Rumunjskoj antisemitizam već je opasno puhao Židovima za vratom. (To sam već rekao.)

Kratki životopis Aarona Appelfelda i još neke sitnice

Kad je Njemačka 1941. napala Sovjetski Savez, Jacqueline Morgenstern živjela je u Marseilleu. Imala je devet godina, baš kao i Aaron Appelfeld. S matom Eleonorom, rođenom Weiss, i s tatom Karlom morala je pod hitno napustiti okupirani Pariz. Veselu i mirisnu trgovinu s natpisom "Carpe diem", u ulici Vécille du Temple broj 9, trgovinu sapunima, krema- ma za lice i tijelo, češljevima za dugu (plavu i crnu) kosu, a u njoj, toj trgovini bilo je i čarpi od svile i kožnih rukavica damskih, posve mekih, vrlo tankih, tu dake trgovinu, Karl Morgenstern morao je ustupiti Francuzu nežidovskog podrijetla, gospodinu Parabontu. Gospodin Parabont istoga dana svoj dućan (to jest svoju "petite boutique") preimenovao je u "La jeunesse", što znači mladost.

Godina je 1941. Jacqueline u Marseilleu više ne govori njemački (koji su tada govorili Židovi i ostali iz Czernowitza) ali neke pjesmice pamti. Mama Eleonora-Nora na poljskom joj priča bajke. (Vječita pet- tjavina s tim pjesmicama i bajkama.) Godine 1941. u krvavom masakru u Czernowitzu nacisti ubijaju majku Aarona Appelfelda, susjedu i prijateljicu Eleonore Morgenstern, rođene Weiss. Eleonora o tome ništa ne zna. Ništa o svemu tome Eleonora Morgenstern nikada neće ni saznati. Nacisti, odnosno pripadnici mobilne policije Einsatzgruppen D, ubijaju gospođu Sabinu Appelfeld, a Aarona liferuju u radni logor u Transnistriju. Transnistria je nepostojeća oblast. Transnistria je izmišljena-geografska oblast u okolici Dnjestr-a, ali su zato fašistički logori u toj oblasti bili brojni i stvarni. Transnistriju su 1941. "stvorile"

PRILOG br. 5.

Yad Vashem
POB 3477
Jerusalem 91034
Israel

Excerpts from:

Dokument O 41 - Register of Holocaust Victims
Dokument O 68 - Personal Files of SS Members
from the Berlin Dokument center
Dokument P 33 - Theodor Feldmann Collection

Victims of Neuengamme

1. Alexander Hornemann, 8, from the Netherlands
2. Eduard Hornemann, 12, from the Netherlands
3. Marek Steinbaum, 10, from Poland
4. Marek James, 6, from Poland
5. W. Junglieb, 12, from Yugoslavia
6. Roman Witonski, 7, from Poland
7. Roman Zeller, 12, from Poland
8. Sergio de Simone, 7, from Italy
9. Georges-André Kohn, 12, from France
10. Eduard Reichenbaum, 10, from Poland
11. Jacqueline Morgenstern, 12, from France
12. Surtis Goldinger, 11, from Poland
13. Lelka Birnbaum, 12, from Poland
14. Eleonora Witonska, 5, from Poland
15. Ruchla Zylberg, 10, from Poland
16. H. Wasserman, 8, from Poland
17. Lea Klygerman, 8, from Poland
18. Rywka Herszberg, 7, from Poland
19. Blumel Mektel, 11, from Poland
20. Mania Altman, 5, from Poland

Director:
Alma Eban

Košice: *Gospodine istražitelju, moram vam nešto pokazati.*

Gospodin istražitelj spava.

Klupko se počelo odmotavati.

Yad Vashem spomenik je patnjama jednog naroda. U njemu se čuva kolektivno sjećanje na šest milijuna Židova i njihovih zajednica koje su fašističke sile zbrisale s ovoga svijeta. Yad Vashem utemeljila je izraelska vlada 1953. godine i u njemu se danas nalazi najbogatiji arhiv iz vremena Shoaha. Tamo se čuva preko pedeset milijuna stranica raznih dokumenata i na stotine tisuća fotografija i filmova. Biblioteka broji više od sedamdeset i pet tisuća naslova. Danas se u svijetu ne imenuju nikakve komisije za umanjivanje zločina nad tim ljudima. Za smanjivanjem njihovog broja. Kao u maloj zemlji Hrvatskoj. Danas se brojke eksterminiranih samo povećavaju i uvijek uz njih idu imena, nikada nisu bezimene te brojke pomorenih, samo se povećavaju, nikako se ne mogu smanjivati jer oni već postoje, u ljudi, popisani, zapamćeni, postoje njihove krpice, njihove parafrazalije, njihovi bankovni računi, njihove umjetnine (o, ironije), njihovo švicarsko zlato, kuće njihove, pjesme njihove, oni postoje iako nepostojeći i to ne samo u sjećanju nego i u svojim potomcima ma koliko dalekim. Sve to čeka. I dvadeseto stoljeće proći će, a sve to, taj jezivi porpor, posljedice tog užasa, ostat će utisnute u genetski kod čitave jedne rase – ljudske. U Yad Vashemu

Sam, s mjene pa na uštap, proveo godinu dana. Stigao sam kockice. Otkrivao nezamislive strahote. Ovo o čemu (u svoju obranu) pišem, samo je mala priča, mikroskopski jedva vidljiva u odnosu na svemir užasa koji je tamo uskladišten.

Dr. Kurt Heissmayer i još neke sitnice

Neuengamme se rodio iz Sachsenhausena. U početku, 1938., bio je kao nekakva depandansa Sachsenhausena, a onda se počeo sam razvijati pa se osamostalio i iznjedrilo osamdesetak vlastitih logora, podlogora, satelitskih logorića koji su postali temelj njemačke ratne vojne industrije. To što su Sachsenhausen i Neuengamme jedan od drugog prilično udaljeni, nije predstavljalo problem. Netko je brinuo o efikasnom premrežavanju nacističke Njemačke (logorima). Njemačka je sva bila povezana, načičkana komandama ovim, komandama onim, dimnjacima, žicom, rakama, laboratorijima, tvornicama, bolnicama malim i bolnicama velikim za svakojake, vrlo maštovite eksperimente. Sachsenhausen se nalazio u Oranienburgu, sjeveroistočno od Berlina, a Neuengamme maltene u predgrađu Hamburga.

Košć: *Koliko je Berlin udaljen od Hamburga?*
Istražitelj: *Hamburg ima puno parkova. To je jako zeleni grad.*

Sad bih malo nabrajao te Neuengammeske satelite, abecednim redom:

Ahlem-Hannover
Aligarga
Altegarde-Elbe
Aumund
Aurich-Engerhufe
Bad Sassendorf
Barkhausen
Barskamp
Baubrigade I II V i XI
Beendorf-Helmstedt
Bergstedt
Blummenthal
Boizenburg
Braunschweig
Bremme-Farbe
Bremme-Osterort-Reisport
Bremme-Schutzendorf
Bremme-Vegesack-Aumund
Bremme-Weser
Brink-Hannover
Brunswick-Busing Dalum
Dreutte
Engerhufe
Fallersleben-Laagberg
Farge
Fidelstedt
Finkenwerder
Fludwigslust
Fulsbuttel
Geilenberg
Glassau-bei-Sarau
Goslar

Gross-Fullen
Gross-Hesepe
Hamburg
Hausberge-Porta
Helmstadt
Hidelsheim
Horneburg
Howachts-Lütjenburg
Kaltenkirch-Heinkaten
Kiel
Ladelund
Langenhagen-Hannover
Langenhorn-Hamburg
Laasberg
Ladelung
Lengerich
Lerbeck
Limmer-Hannover
Linden (Mülhenberg-Hannover)
Lübbestadt
Lujtenberg
Meppen
Minden
Misburg-Hannover
Mölln
Neesen
Neugraben
Neuhof
Neuland-Bremen
Neunkirchen
Neustadt
Nutzen
Ohldorf
Osnabruck
Ostertort (Bremen-Riespot)

Poppenbüttel-Sasen
Porta-Westfalica – 2 komande
Salzwedel
Sandbostel
Sasel
Salzgüter
Schandelah
Schützenhof-Bremen
Schwessing-Husum
Sollstadt
Spaldingstrasse
Steinwerder
Stöcken-Hannover
Stuklenwert
Tiefstak
Uelzen
Veleen
Veerssen – 2 komande
Vegeack-Aumun – Bremen
Verden-Aller
Wandsbeck
Watenstedt-Drütte-Salzgitter
Wedel
Wilhemshaven
Wilhemshaven
Wittenberge
Wolfsburg
Wöbbelin-Ludwigslust
Tako.

huser Damm." Britanske trupe nalaze se osam kilometara od Hamburga. Dvanaest dana kasnije, Njemačka će kapitulirati.

Ja tada nemam ni šest godina. S prozora gađam ptice (i ljude) praćkom.

Još uvijek je 20. travnja.

SS Obersturmführer Anton Thumann obraća se dr. Alfredu Trzebinskom, glavnom liječniku bolnice u Neungammeu:

Sjedni, da ne padneš. Nemam baš lijepe vijesti. Iz Berlina je stigla naredba za smaknuće. Moraš ubiti djecu. Plinom ili otrovom.

Dr. Alfred Trzebinski, obješen u Spandauu listopada 1946.

Dr. Trzebinski je izbezumljen. Trči kod SS Obersturmführera Arnolda Strippela i kaže: *Moramo razgovarati. Slušam, veli Strippel.*

Trzebinski viče: *Oni u Berlinu skroz su poludjeli. Poslati su naredbu da uklonimo cijeli Heissmeyerov odjel. I sad Thumann hoće da ja otrujem djecu. Ne mogu to učiniti. Uostalom, nemam otrova.*

Strippel kaže: *Učinit ćeš onako kako je Thumann naredio.*

Trzebinski: *Hoću da znaš, namjerno nisam donio otrov.*

Sad je Strippel ljut. *Urla: Misliš da ću dopustiti da ja stradam zbog tvoje neposlušnosti!*

Trzebinski: *To je ludo, ubijati djecu.*

Strippel: *Oni u Berlinu znaju što rade. Znaj i zašto rade to što rade. Ako si tolika kukavica, ja ću preuzeti stvar.*

Strippel sjeda u svoj auto i odlazi u školu Bullenhuser

Damm. Djeca su već tamo. U tankim bijelim košuljama što se vezuju odostraga, bosa, mršava, upalih zacakljenih očiju i rumenih obraza (od temperature, od tuberkuloze, od straha), djeca čekaju. Kiša lije. Škola je pusta.

Nakon deset minuta, logorskim kombijem stiže Trzebinski s kolegama. Strippel, Jauch i Frahm upravo napuštaju zgradu. Strippel kreće prema svom automobilu i u prolazu dobacuje Trzebinskom:

Sve je u redu. Sve je sređeno.

1946.

Zlata Koše vodi knjigu prihoda i rashoda:

listopad:

plin	250 dinara
žigice za cijeli mjesec	50
struja	240
salama, pivo i křino	100
slanina (iz zadruge)	240
Barici za špek	120
za kupus	300
prodane knjige (dobila)	500
konserve	110
brašno (51/2 kg) ulje i sol	103
za knjige dobila	210
gaćice za djecu i štipalice	80

SS-Rottenführer
Johan Frahm –
Jauchov zamjenik. Vrlo
sirov. Uvijek je nosio palicu
i bič. Nemilosrdno tukao
logoraše.

SS-Unterscharführer
Ewald Jauch –
1945. nadzornik logora
Neuengamme

LILA: U Ploieștiu, nešto je rekao pa su ga odveli u logor. Ne znam što je rekao. Nije mi rekao što je rekao. A možda mi je i rekao. Možda sam zabravila. U Ploieștiu je imao ženu i dijete. Tamo je bilo puno Židova. Mislio je da su umrli. Nisu dolazile vijesti. Onda su došle vijesti. Donio ih je Crveni križ ravno u Karagandū. Crveni križ je rekao: Deže, našli smo ti ženu i dijete. Živi su. Onda je on otišao. Morao je. Otišao je u Ploiești. Je l' to Besarabija? Bio je jako lijep.

KOŠE: Bježeći iz Ploieștiu, Dežcova žena Margita i trogodišnja kćer Ava, uskočile su u vlak i krenule na sjeveroistok, u Jassy, gdje je živjela Margitina obitelj. Stigle su u nedjelju, 29. lipnja 1941. da bi ugledale stravičan prizor.

U: U akciji koja je započela prethodne noći, rumunjski i njemački vojnici, žandari, gradska policija, pa čak i civili, nasilno su upadali u židovske kuće i njihove stanovnike privodili u dvorište policijske postaje. Ostali građani promatrali su kako njihovi susjedi, među kojima je bilo i poluođjevenih i raskravljenih, s rukama podignutim iznad glave, stupaju prema zgradi policije.

KOŠE: Tad je Margita ugledala Dežeove roditelje i pet članova svoje obitelji.

U: Dan je bio oblačan. Kiša je rominjala. U dvorištu policijske postaje većina uhićenih odmah je strijeljana.

U drugom valu nasilja, preostali Židovi,

KOŠE: a s njima i Margita i Ava...

U:

...odvedeni su na željeznički kolodvor. Na koljenima, s čelom na zemlji, svi su čekali do ponoći. Potom su podijeljeni u dvije skupine i satjerani u stočne vagonne. Prvi vlak, šest i pol dana išao je tamo-amo, zaustavljajući se po dva-tri puta na istim stanicama, da bi konačno u nedjelju, 6. srpnja, po nesnosnoj vrućini stigao u Calarasi. Od 2530 ukrasnih Židova, 1485 ih je umrlo.

Drugi vlak napustio je kolodvor u ponedjeljak, oko devet sati. Dan je bio toliko topao da je u pretrpanim vagonima bilo kao u peći. Osam sati kasnije, nakon putovanja koje je trebalo trajati najviše tridesetak minuta, vlak je stao na ulazu u Podul Iloaiei. Iz njega je izvađeno 1250 leševa. Kružno putovanje preživjelo je 750 osoba.

KOŠE: Među njima, Margita i Ava.

RIMMA: Deže je bio dobar. Vrlo nježan.

LILA: Dobro je zarađivao.

RIMMA: Oboje su plakali. Bili su srodne duše. Dobro smo živjeli. Odlazili smo na izlete. Ja sam bila mala. On je ipak odlučio otići.

LILA: Mislim sam da neću preživjeti. Ali preživjela sam. Deže je umro.

RIMMA: Od tuge. Od ljubavi.

LILA: Nitko u porodici nije umro od ljubavi.

Nikaške žrtve nedostatka odgovora na pismo orošeno suzama!

RIMMA: Pušklo mu je srce. Ubrzo nakon što je otišao. Pisao je mami.

LILA: Nije znao pisati na ruskom.

RIMMA: Sjećam se njegovih pisama. Čuvala ih je u ladicu. Mama je tada klonula. Gubici su se gomilali.